

Je li naziv „vodeni Hrvati“ (*Wasserkroaten*) znanstveno opravdan?

U nekim sam tekstovima, člancima na njemačkom jeziku (iz 19. st.), u kojima se pisalo o Hrvatima u zapadnoj Ugarskoj, pročitao da se oni nazivaju „Wasserkroaten“ („vodeni Hrvati“). Međutim, kada se čitaju radovi temeljeni na povijesnim podacima, uvidio sam da takav naziv nije nigdje zapisan već samo „Kroate(n)“, „kroatische Einsiedlung“, „Kroatenansiedlung“, „Kroaten-dörfer“.¹ Dakle, čak niti jedan Urbar dotične gospoštije u Gradišću/Burgenlandu ne navodi da su se na posjede plemića naselili „Wasserkroaten“. I doista, Hrvati nisu nikada sebe tako nazivali. Postavlja se pitanje tko i zašto je tako Hrvate nazivao. Dakle, taj su nadimak (*Spitzname*) dobili od drugih, onih među koje su se doselili, a to su bili susjedni Nijemci.

Vrlo je indikativan zapis koji u svojoj knjizi navodi Jozef Šafarik (1795. – 1861.) u vezi s Karnerovim prijevodom *O nasledovanju Kristuševom* (1812.). Šafarik piše da je taj prijevod: „Handschriftlich in der bischöfl. Bibliothek in Agram aufbewahrt. – In der ungarisch-kroatischen Varietät, welche man insgemein die wasserkroatische nennt.“² (Rukopis se nalazi u biskupskoj knjižnici

- 1 Vidi Josef Breu, *Die Kroatensiedlung im Burgenland und den anschließenden Gebieten*, Verlag Franz Deuticke, Wien 1970. Kao krunsko svjedočanstvo pružaju nam sveučilišne Matice (*Matrikule*) Bečkoga sveučilišta. Naime u 17. stoljeću upisano je nekoliko mladića iz područja tadašnje zapadne Ugarske na studij u Beču uz čije ime piše Croata. Tako je upisan 4. prosinca 1674. „Michael Matthiascheviz Croata Neudorffensis log“ Dakle iz Novog Sela. Isto tako, 2. svibnja 1676. „Stephanus Simon Italinarich Croata Pandorffensis“ (iz Pandorfa); 30. studenoga 1676. „Mattheus Goyer Croata Zillingthalensis log.“; 4. prosinca 1677. upisan je „Matthias Peyerich Croata“, u njega nije navedeno mjesto podrijetla, no znamo da su Payerići iz Koljnofa. Godine 1679. 30. studenoga upisan je „Joannes Tasch Hoffensis Croata“. Mjesto podrijetla je Hoff. Upisanih ima još u Matrikuli u kojih je navedeno samo Croata. Vidi: *Die Matrikel der Universität Wien*, V. band 1659/60 – 1688/89, Bearbeitet von Franz Gall (Text) und Marta Szaivert /Register). Hermann Böhlau Nachf., Wien- Köln – Graz 1975., 74, 75, 84, 88, 90. Prema tome, nečija proizvoljna namjera pisanja za etnikum kao *Wasserkroate(n)* doista je u današnje vrijeme deplasirana i ne može se uzimati kao znanstveni dokaz u proučavanju geografije niti etnografije zapadne Ugarske kad je riječ o Hrvatima te pokrajine jer oni se tako nisu nikada nazivali. „Wasserkroate“ nadimak je (*Spitzname*) kojim su Nijemci htjeli obilježiti doseljenike Hrvate koji su doselili, možda, iz područja koja su bila često od rijeke poplavljena u Hrvatskoj.
- 2 Paul Jos. Šafarik's *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*. Aus dessen Handschriftlichen Nachlasse. Herausgegeben von Josef Jireček, Prag 1986., 372. Hrvate u zapadnoj Ugarskoj neki su počeli u 19. stoljeću nazivati „Wodeni Hrvati“/ „Wasserkroaten“. Ponavljam, to bi mogao biti samo nadimak za njih prema kraju iseljavanja iz Hrvatske. Budući da je jedan dio iselio iz prostora među rijekama Unom, Kupom, Mrežnicom, Koranom i Savom, znamo i danas, kada rijeke nabujaju od njihova izlivanja strada stanovništvo i obradivo zemljište. Tako su doista, mogle česte poplave u kojima su stradale oranice i sela

u Zagrebu. Pisan mađarsko-hrvatskom varijantom koji se obično naziva wodeno-hrvatski!). Smiješna je to Šafarikova konstatacija u vezi s jezikom, na kojem je Karner svoj prijevod napisao. To nije nikakva varijanta mađarsko-hrvatskoga niti wodeno-hrvatskoga jezika, to je hrvatski jezik. Eto, to je pisano u doba kada se u slavistici, od pojedinih slavista velikana, kao što su Josef Dobrowsky (1753. – 1829.), Josef Šafarik (1795. – 1861.), Ján Kollár (1793. – 1852.), oduzima naziv za jezik Hrvatima koji govore hrvatski. To su zablude koje su slijedili i drugi slavisti, slijedeći spomenute svoje predhonike. Time je učinjena velika šteta hrvatskom jeziku kao samostalnom unutar slavenskih jezika u 19. stoljeću. Tako je i Šafarik iskonstruirao naziv ugarsko-hrvatski – wasserkroatisch – vodeno-hrvatski jezik, kao da u naslovu Karnerova rukopisa nije točno navedeno da je to djelo prevedeno na *horvatski jezik*.

No taj se nadimak pojavio i u nekim hrvatskim tekstovima u matičnoj zemlji Hrvatskoj još 1842., dakle prije Šafarikova zapisa. Bio je to Ivana Kukuljević Sakcinski (1816. – 1889.) koji je u jednom pismu Stanku Vrazu, upotrijebio sintagmu *vodeni Hrvati*.

Taj dio Kukuljevićeva pisma Stanku Vrazu iz Beča pred 180 godina, 22. lipnja 1842. glasi:

„Šest danah već bavim se srěd veličanstvenih zidinah bečkih, i još nisam toliko vrěmena steći mogao da ti polag, obećanja mojega pišem. Ja živim ovdě sretno, živim zadovoljno. (...) Istina je, da onaj, koji je po Italiji, po Němačkoj i po drugih daržavah putovao, na putu iz Hrvatske do Austrije malo ili ništa zanimiva ne nahodi; ni Slavjan, osobito Harvat, koi ovim putem putuje, ćuti u tom veliku slast, što svuda rođenu svoju braťju nalazi. Dva ćitava dana vozi se ćověk, od Drave počemši do granice austrianske kroz Ugarsku, nu osim u okruźju od ćetiri štaciah, ne nahodi on nigdě žitelja od ponosite karvi magjarske, jedini prostor od Mure do sombotheljskih poljah obitavaju Magjari; od Kisege počemši, do granice austrianske Vindpassing (*Windpass*), stanuju sami tako nazvani ‘vodeni Harvati’, poměšani s Němci; nu znamenito je, da su isti ovi Němci u nošnjji, u licu i u stasu spodobni samim Harvatom tako, da jednog od drugoga razlućiti ne možeš. Svi su krěpki, ćvarsti, visoki ljudi, što me uvek većma utvardjava u misli: da su pradědi njihovi s bardah harvatskih sišli i naseľili se u ovih krasnih ravnica, možećiti u isto ono vrěme, kad su Mongoli, poroćivši Ugarsku, u naših primorskih strana, grob svoj našli, i kad je kralj Bela IV.

---

biti razlogom odlaska iz tih krajeva. Tako su u novoj sredini od domaćih prozvani „vodeni Hrvati“ jer voda ih je prisilila na odlazak. No, iselili su se i zbog turskih napada i osvajanja.

toliku silu našega naroda po Ugarskoj naselio. Čakavski jezik ovih Harvatah, njihov stas, njihova nošnja, isto ime ‘vodeni Harvati’ (*Wasserkroaten*) utvrđiva me u toj misli: jerbo zašto da se oni ljudi, koji stanuju po najljepših ravnica, daleko od svake velike vode, *vodeni ljudi* nazivaju? Vjerojatnije će biti, da su oni od vodenih primorskih naših stranah ovamo došli, i da im je zato od susjednih Njemačah ime *Wasserkroaten* podato, što ista narodna tradicija naših Primoracah svjedoči: jer se dobro sjećam, da sam nedavno u Grobniku pripovjedati čuo, kako su po bitki mongolskoj žitelji od sela Podčudnića iz domovine svoje izišli, i u Ugarskoj naselili se; isto ime sela, koje su ondje utemeljili, bi mi rečeno, nu po nesreći zaboravih ga.³ Tako je svoje promišljanje o *vodenim Hrvatima*, pokušao objasniti Kukuljević Stanku Vrazu u godini u kojoj je utemeljena Matica ilirska. No do danas, na temelju izvora, ta sintagma nije objašnjena. Zasada ostaju samo nagađanja. Na temelju istraživanja gradišćanskohrvatskih govora, Gerhard Neweklowsky uspio je podastrijeti dobre razloge za tvrdnju, da dio gradišćanskih doseljenika iz Hrvatske, potječe s područja među rijekama koje sam spomenuo u bilj. 8 ovdje.⁴ No, već smo 1976. godine mogli pročitati i ovaj diskurs u vezi s hrvatskim doseljenicima u zapadnu Ugarsku: „Glavnina preseljenika potječe s područja sjeverno od Velebita do Pokuplja uključujući Pounje i dio Bosanske krajine (područje Valahije), zatim s područja oko Siska i sisačkog Posavlja te zapadne Slavonije. Tako dakle većina preseljenika potječe iz krajeva koji su u vrijeme seobe bili (dijelom su još i danas) čakavski, a manji dio s graničnih čakavsko-štokavskih, kajkavsko-štokavskih, kajkavsko-čakavskih ili

3 Objavljeno je to pismo u *Danici ilirskoj*, tečaj VIII., br. 27, Zagreb 1842., 107–108, tadašnjim slovopisom pri čemu se *ě* u riječima izgovaralo kao: *je, ije, i, e*. Spomenuto Kukuljevićevo pismo odgovor je na pismo Stanka Vraza koje mu je iz Zagreba u Beču pisao 3. lipnja 1842. godine. U cijelosti je to pismo objavljeno u: „Dělala Stanka Vraza, peti dio: *Pěsme pabirci, proza i pisma Stanka Vraza*“, Matica hrvatska, Zagreb 1877., 301–306. U pismu je vrlo zanimljiv Vrazov poticaj upućen Kukuljeviću: „(...) Kad si u Beču nezaboravi prokopati u bibliotekah rukopise i rědke knjige našega naroda, pa poslě kad si gotov, na zabavu otrčati Austrijskim Horvatom, sva sela popisati poimence, zabilježit broj stanovnikah, pěsme i običaje, i poslě ako možeš odleti na gvozdenoj cesti i medju Moravske Horvate, popisat sela, broj stanovnikah, nekoliko pěsama itd. itd. Od tih rukopisah i Hrvatah načini članak za *Kolo* polag svog ukusa.“ Citat je naveden kako je u tiskanom obliku predočen. Poznato je da je Kukuljević doista to i učinio, posjetio je Hrvate u Donjoj Austriji i zabilježio nekoliko narodnih njihovih pjesama. Te pjesme vidi: Alojz Jembrih, *Jačke gradišćanskih Hrvata u Kukuljevićevoj zbirci pjesama* (1847.). U: *Hrvatski sjever*, 1-2, Matica hrvatska, Čakovec 1997., 98–109. U objavljenih je pjesama Kukuljević naveo u kojem ih je mjestu zabilježio, to su: Cverndorf, Vorištan, Veliki Borištof, Čunovo.

4 Vidi: Gerhard Neweklowsky, *Die kroatischen Dialekte des Buregenlandes und der angrenzenden Gebiete*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1978., 264–281.

štokavskih i kajkavskih područja. I današnji hrvatski gradišćanski govori najvećim svojim dijelom pripadaju čakavskom narječju tvoreći jedan poseban njegov dijalekt, štokavaca je znatno manje, a kajkavci su u neznatnom broju sela. I s obzirom na podrijetlo s područja gdje su već bile u procesu neke dijalekatske interferencije i s obzirom na razmještaj preseljenika na novim područjima gdje su također stvoreni uvjeti za dijalekatske interferencije, ima među gradišćanskim govorima i miješanih i prijelaznih govora; osobito su takvi oni govori koji su izvorno bili kajkavski.⁵ U časopisu *Pokus*, pod naslovom „*Die Herkunft der Burgenländer Kroaten*“, Gerhard Neweklowsky je to opisao: „Ale kroatischen Mundartgruppen des Burgenlandes stammen aus einem zusammenhängenden Gebiet des kroatischen Binnenlandes, das sich zwischen den Flüssen Kupa, Save, und Una erstreckt, wahrscheinlich auch einen Streifen am rechten Unaufer (westliches Bosniens) und außerdem Teile Slawoniens (ein Gebiet am linkem Savaufer) umfaßt. Bezüglich der inneren Differenzierung auf diesem umrissenen Territorium kann angenommen werden, daß die Hacı und Poljanci aus den Bezirken Neusiedel an See, Eisenstadt und Mattersburg, deren Dorf-mundarten recht einheitlich sind, aus dem westlichsten Gebiet, zwischen den Flüssen Kupa und Una herkommen. Östlich davon, ebenfalls zwischen Kupa und Una schlossen die *Dolinci* an, deren Einzelmundarten in den wesentlichen Belangen mit den *Hacı* und *Poljanci* übereinstimmen. Etwas weiter östlich, aus dem Mündungsgebiet der Una in die Save kommen die *Štoji*, nicht weit von ihnen, vielleicht noch etwas östlicher, ebenfalls in der Nähe der Save und in Nachbarschaft mit den Kajkavern Slawoniens dürften die Vorfahren der *Vlahi* ihre Wohnsitze gehabt haben. Die *Čakaver* des Bezirkes Güssing schließlich kommen aus dem Tal der Una.“⁶

Ivan Čaplovič (Johann Csaplivics) je 1928. u svojoj knjizi *Croaten und Wenden in Ungarn*, također za Hrvate u zapadnoj Ugarskoj upotrijebio naziv

5 Božidar Finka, „O čakavskom dijalektu gradišćanskih Hrvata“. U: *Čakavska rič*, 2, Split 1976., 68–81, odnosno 66. Tekstu su pridodane informativne karte.

6 Vidi: *Pokus/Versuch*, hrvatski kulturni časopis iz Gradišća/Kroatische Kulturzeitschrift aus dem Burgenland, br. 1, ur. Peter Tyrán, Institut za narodne grupe, Rušt, Eisenstadt 1878., 11. Na temelju predočena opisa podrijetla Hrvata iz Hrvatske, u navedenom citatu iz članka Neweklowskoga, mogao bi se razumijeti naziv „Prakoni“, dakle također nadimak (*Spitzname*). Tim se nazivom htjelo naglasiti da su ti Hrvati došli s područja Preko Une iz Hrvatske. „Prakoni“ je zapravo pučki nešto modificirani u dijalektu izgovor preko Une. Dakle, to nije podrugljiv naziv, već oznaka područja s kojega su dotični Hrvati došli. Takovom se tumačenju priklanja i dr. Nikola Bencsics (Benčić). Ako netko od istraživača nade kakvo drugo tumačenje za naziv „Prakoni“, slobodno neka nam priopći. Za sad mi je najlogičniji naziv „Preko Une“ koji se odnosi na hrvatske doseljenike iz tih krajeva u Hrvatskoj.

„Wasser-Kroaten“ („Vodeni Hrvati“) jer stanuju oko Nižiderskoga jezera (Neusiedlersee), dakle kraj vode, pa dodaje da bi se oni Hrvati koji su došli u Moravsku i koji žive na području Bijelih gora (Bjéle hori), trebali zvati Belo-Chrobati, Bijelo-Hrvati. Doista smiješna mudrovanja bez znanstvene utemeljenosti.

Sl. 1. Podrijetlo gradišćanskih Hrvata.

Kartu (skicu) objavio je Gerhard Neweklowsky u *Wiener slawistisches Jahrbuch*, 15 (1969).

I Mate Ujević (1901. – 1967.) je svojoj knjizi *Gradišćanski Hrvati* (1934., 77) napisao: „(...) Nijemci su doseljene Hrvate uvijek nazivali samo Hrvatima (Kroboth ili Kroboten), a za razliku od Hrvata iz stare domovine nazivali su gradišćanske Hrvate i Vodenima Hrvatima („Wasser-Kroboten“). Neki drže, da je ovo ime, „Vodeni Hrvati“, nastalo tako, što su Nijemci držali, da su hrvatski doseljenici došli iz Primorja; drugi misle, da je ime „Wasser-Kroboten“ došlo od „Bosner-Kroboten“ (to znači bosanski Hrvati) jer su tobože Hrvati došli iz Bosne, a konačno treći misle, da su Nijemci ovako nazivali Hrvate zbog toga što

su Hrvati naselili krajeve oko vode, uz Dunav i Nuiziljsko Jezero.“ Svakako su to mudrovanja, kako u Kukuljevića tako i u Ujevića, koja spadaju više u pučku etimologiju. No nasreću dijalektološka su nam istraživanja doista pomogla s lociranjem povijesnoga terena u Hrvatskoj s kojega su se Hrvati izselili u 16. i 17. stoljeću (vidi bilj. 3 i 4). Valja spomenuti da je naziv *Wasser-Kroaten* prisutan i u knjizi: *Pannoniens Bewohner in ihren volkstümlichen Trachten ...*, Wien 1820., autora Heimbucher Edler v. Bikkessy Josef.

SI. 2. Položaj hrvatskih sela u Gradišću danas.

Nazivi na karti posloženi prema karti u knjizi G. Neweklowsky 1978.

Alojz Jembrih